

„Mi vagyunk a híd az áldozat és a többi ember között”

Dr. Jose Quiroga orvossal, az amerikai Bántalmazottak Rehabilitációs Központjának megalapítójával Klein Izabella készített interjút

Egyre több menekült érkezik hozzánk és a világ szerencsésebb régióiba, akik közül sokan kínzást is elszenvedtek, ezért más bánásmódot igényelnek, mint a többiek. Magyarországon egy kis alapítvány, a Cordelia foglalkozik a szervezett erőszak áldozatainak pszichés rehabilitációjával a menekülttáborokban. Ennek munkatársaként találkoztam Los Angelesben a nemzetközi ernyőszervezet (IRCT) egy másik tagszervezete, a harmincnégy éve létrehozott amerikai alapítvány, a PTV (Program for Torture Victims) alapítójával. Dr. Quiroga a chilei katonai puccs idején Allende elnök orvosa volt, utána pedig még három évig a földalatti mozgalomban gyógyított, mielőtt az Amerikai Egyesült Államokban egy pszichológus-kollégájával együtt létrehozta saját intézetét. A két tagszervezet kapcsolata egyébként akkor fűződött igazán szorosra, amikor a doktor a Balkán háború után boszniai áldozatokkal dolgozott Európában. Az emberekbe vetett bizalom elvesztéséről, agresszióról, a félelem statisztikai kifejezéséről és az ellene végzett munkáról beszélgettünk.

Mi a legfontosabb az erőszak áldozataival való foglalkozásban?

Hogy megértsük, hogy ezek a szerencsétlen emberek a hitüket, a bizalmukat veszítették el – általában az emberekben, magában az emberben, hiszen a szörnyűségeket is csupa ember követte el velük. Egy paraguayi menekült segített ezt megértenem, aki lőtt fejsebbel és epilepsziával érkezett az USA-ba, és bekerült a programunkba. Hosszan kezeltük, sokáig kevés sikerrel, amikor az egyik vizit alkalmával váratlanul azt mondta: „meggyógyultam”. „Örülök, - válaszoltam, - mégiscsak hatott a gyógyszer.” “ „Nem vettem be – felelte -, viszont újra hiszek az emberekben”. És ha teljesen meg nem is gyógyult, de valamennyire túljutott a legnehezebb szakaszon, én pedig akkor fogtam föl a munkám igazi természetét: hogy aki ilyesmin megy keresztül, annak számára az emberi világ attól kezdve csupa idegenség, fenyegetés és ellenségesség, de mégsem költözhet ki belőle. És nekünk ezt az elveszett bizalmat kell valahogy visszaépítenünk. Kezeljük őket, gondoskodunk róluk, és lassan elkezdnek bízni bennünk. Mi vagyunk a híd az áldozat és a többi ember között. Mikor gyógyítom őket, a legfontosabb, hogy ne csak az orvosi teendőkre figyeljek, például a vérnyomásukat, a súlyukat, a hőmérsékletüket, ami más betegek esetében a nővérek dolga, magam mérem meg. Sokkal gyakrabban hívom be őket kontrollra, mint másokat, és megadom nekik a mobilszámomat. Ha problémájuk van, hívnak, ez nagyon sokat számít. Néha orvosilag nem megalapozott a hívás, de a gyógyulást elősegíti.

Azt persze nagyon nehéz volt elfogadnom, hogy az elszenvedett kínzás egy életre nyomot hagy az emberben, belevésődik agyunk biztonságunkért is felelős részébe, az úgynevezett amigdalába, és ez akkor is riaszthat, ha már rég elmúlt a veszély. Tehát a kínzás utóélete egyfajta krónikus folyamat, amelyben a tünetek intenzitása változik, de végképp nem múlik el. És minden áldozat szenved, az is, akin nem látszik. Nemrég Chilében jártam, hogy adatokat gyűjtsek a puccs idején elszenvedett emberjogi sérelmek ügyében, és ott is azt tapasztaltam, hogy az áldozatokban a szörnyűségek emléke negyven év elteltével is olyan eleven, mintha minden tegnap történt volna.

Úgy tudom, Ön is átélt hasonlókat, hiszen maga is chilei származású, ráadásul Salvador Allende orvosaként a katonai hatalomátvétel óráiban mindvégig vele volt.

De én korábban azt hittem, hogy amit átéltem akkor, az bennem nem hagyott mély nyomokat, nem okozott maradandó változást. Bár a definíció szerint engem is megkínoztak, hiszen az elnöki palota előtt összeverték és eltörték egy bordámat, de nem gondoltam, hogy meghalhatok, pedig erre lett volna okom. Tehát ahhoz képest, ami ott történt, természetesen nem sorolom magam az áldozatok közé, és nem is volt ezzel gondom, míg körülbelül másfél évtizeddel később meg nem kértek arra, hogy írjam meg, amit átéltem. És amikor először kellett rendszerezve összeszednem az emlékeimet és az ezzel kapcsolatos gondolataimat, két hétvége alatt írtam tizennégy oldalt. Nehéz volt, és nagyon személyes lett. Ennyi idő után meg kellett gyászolnom az eseményeket. Azt az írást egyébként soha nem jelentettem meg.

Lehet, hogy ebben az is szerepet játszott, hogy Allende utolsó óráinak tanújaként több évtizeden át eltitkolt egy alapvető fontosságú tény?

Igen, de nem magam miatt. Sok évig – az volt a meggyőződésem -, nem mondhatom el, hogy láttam, amint az elnök öngyilkos lett. 2007-ben azonban egy chilei újságíró megkérdezett, és akkor végre elmeséltem. Egy orvos korábban is hangoztatta ezt, és most már ketten vagyunk. Hogy miért nem beszéltem erről azelőtt? Mert számomra politikai kérdés volt, hogy a világ úgy tudja, hogy a puccsisták -, akiket bűnözőknek tartok -, ölték meg Allendét. Most azonban mindez már történelem, aminek a feltárásában a még életben lévő tanúknak részt kell venniük. De néha kellemetlen szituációkban találom magam miatta, mert sokan akarják hinni, hogy Allende utolsó lélegzetéig harcolt. Ez azonban nem igaz. Nemzetközi szakértők kétszer vizsgálták meg a testét, én is tanúskodtam, és megállapították, hogy az elnök öngyilkos lett. Számomra ebből az volt a legfontosabb, hogy ezt a családjá is elfogadta.

Beszélne nekem arról a napról?

Chile, katonai puccs, 1973. szeptember 11-ike, kedd: a hétnek ugyanaz a napja, amikor 2001-ben az ikertornyok elleni merényletet elkövették. De messzebből kell kezdenem. Mindig is foglalkoztatott a politika, már diákként is közöm volt hozzá, a Chilei Egyetemek Szövetségének helyettes vezetője voltam, később, már kórházi orvosként pedig tagja lettem annak a kis

orvoscsoporthoz, amely az elnök egészségére felügyelt. Mivel Allendének volt egy kis szívproblémája, kialakítottunk a házában egy mindössze egyetlen ágygal rendelkező koronária-örzöt (ez általában kórházi osztály, ahol szív- és keringési rendellenességek miatt életveszélyes állapotba kerülő betegeket látnak el), és annak én lettem a főnöke. Volt ezen kívül egy teljes sebészeti egységünk is.

A puccs reggelén nyolc óra körül érkeztem a palotába, és délután kettő körül adtuk meg magunkat. Amikor megindult a támadás, Allende mindenkit behívott egy szalonba, és azt mondta: akinek nincs itt dolga, annak el kell hagynia a palotát -, a két vele lévő lányának is -, ami a kért tűzszünet alatt meg is történt. Ezután körülbelül tizennyolcan maradtunk, orvosok nyolcan, nem számolva az elnököt, aki maga is orvos volt. Ezután több rádióbeszédet is mondott az íróasztalánál lévő közvetlen vonalán keresztül, amelyekben felvázolta, mi fog történni az országban az elkövetkező években. Megrázó beszédek voltak.

Ezután újra kitört a harc, fűlsiketítő volt a fegyverropogás, az ablakok betörték, a támadók gázt bocsátottak be, levegőt is alig kaptunk. Majd dél körül egy Hawker Hunter vadászgép bombázni kezdte a palotát, amelynek a közepe azonnal lángba is borult. Minket ez közvetlenül nem érintett, mert az egyik oldalszárnyban voltunk, de azóta is bármikor, ha megnézem az erről készített filmet, nehezen bírom elviselni. Olyan két óra körül aztán, amikor Allende elhatározta, hogy megadjuk magunkat, asztalterítóből fehér zászlót készítettünk, és elkezdtek elhagyni az épületet.

Nagyon élesen emlékszem azokra a percekre: Allende egy hosszú folyosón jött felénk a második emeleten, de nem állt meg mellettünk, hanem belépett a *Függetlenség szalonba*, és becsukta maga mögött az ajtót. Tudtuk, hogy egyedül van bent, ezért - valószínűleg egyszerre gondoltunk ugyanarra - gyorsan újra kinyitottuk az ajtót. És láttuk őt, amint ül velünk szemben egy széken, és aztán hirtelen eltűnt az arca. Rögtön tudtuk, mi történt: egy gépfegyvert nyomott alulról az állához, és tüzelt. Iszonyú volt, és nem is léptünk beljebb. Majd elindultunk lefelé a lépcsőn, ahol a katonák már jöttek fölfelé. Ők nem voltak ott, amikor ez történt.

Mi történt ezután Önnel?

Én fehér orvosi köpenyt viseltem, de ennek ellenére lent foglyul ejtettek és a falhoz állítottak. Szembefordultam velük, ezért megvertek, akkor tört el a bordám. Majd szakadatlan fenyegetőzés után este nyolc körül váratlanul mégis elengedtek.

Ön egyébként ma mit gondol az akkori Chiléről, Allende elnökségéről és a puccsról?

Megint távolabbról kell kezdenem. Chile a legrégebbi demokrácia Latin-Amerikában, ahol először a jobboldal volt hatalmon, majd a közép. A chilei munkások már száz éve szervezettek voltak, mert Chilében bányászták a salétromot, amiből puskapor és műtrágya is készül, és már 1925-ben megalakult a kommunista-, majd 1935-ben a szocialista párt. Salvador Allende azért volt különleges, rendhagyó „ eset” a latin-amerikai politikában illetve az Egyesült Államok számára, mert marxista volt ugyan – amit az Egyesült Államok egyértelmű fenyegetéseként

fogott fel -, de demokratikusan megválasztott elnök. Nixonék ezért először azt próbálták megakadályozni, hogy elegendő szavazatot kapjon a választásokon, majd azt, hogy a chilei kongresszus mellette döntsön, végül, megpróbálták elérni, hogy elnökként bukjon meg. Ezután jött a katonai puccs. Minderről dokumentumaink vannak.

Ma hogyan vélekedik ezekről az eseményekről?

Ez volt az USA egyik nagy baklövése. Ha békén hagyják Allendét, a következő választáson valószínűleg a centrumból választottak volna elnököt, mert ilyen Chile politikai története. Volt módom erről beszélgetni az itteni Külügyminisztériummal is, ők is elismerték, hogy nagy hiba volt.

Beszélt már róla, hogy nemrég Chilében adatokat gyűjtött az emberi jogok „érvényesüléséről” a diktatúra idejéből. Mit szűrt le ezekből a kutatásokból?

Az Emberi Jogok Bizottsága adatait néztem át havi bontásban az 1973-as puccs és az 1989-es választások között. És azt tapasztaltam, hogy a chilei halálozási statisztika egycsúcsú eloszlást mutat: nagyon magas a puccs idején és kevéssel utána, aztán leesik, és egy ideig úgy is marad. Aminek nyilván az az oka, hogy mivel a gyilkosság politikai ára nagyon magas, szinte előre kiszámolták, kiket kell megölniük, és ezt koncentráltan, nagyon rövid idő alatt végre is hajtották. A kínzás és bebörtönzés statisztikája egészen más eloszlást mutat. A diktatúra első öt évéből nem állnak rendelkezésre számok -, annak ellenére, hogy akkor is voltak Chilében emberi jogi szervezetek -, viszont utána igen. És ezekből az látszik, hogy a kezdeti feltételezett csúcs után egy ideig alacsony értékeket mutatnak az adatok, majd 1985-ben hirtelen nagyon megemelkednek. Nyilván addigra az emberek már megint úgy érezték, hogy „nem számít, mi történik, ezeket el kell távolítani”, és az utcára mentek. Amire a rendszer az általa ismert egyetlen módon válaszolt: még több elnyomással, bebörtönzéssel, kínzással. Tehát ez egy olyan kétszúcsú görbe, amelynek csúcsai az időszak elején és vége felé találhatóak, és a kettő között egy kevés halálos áldozattal és viszonylag kevés bebörtönzöttel járó időszakot látunk. Ekkor az ország a vezetés ellenőrzése alatt áll. Ezt hívom a félelem statisztikai kifejezésének. Látni lehet a félelmet a grafikonon. Tudod, hogy az ellenzéki veszélyes, tapasztalad, tehát nem csinálsz semmit. Egyedül szenvedsz, nem beszélsz senkivel erről. Ekkor a diktatúra kontroll alatt tartja az országot. Később azt gondolod, mégsem lehet így élni, és kimész az utcára.

Az önök országában is ez történt 1956-ban. Volt egy pillanat, amikor az emberek elkezdtek kimenni az utcára. És tudjuk, hova vezetett.

Úgy látja, hogy Chile most már visszatalált az eredeti, a demokratikus útra?

Minden diktátor nagy ambíciója, hogy megválasszák, Pinochet sem volt más. És mivel nem hitte, hogy az ellenzék képes összefogni, hogy legyőzze őt, kiírta a választást. És megtörtént a csoda, a saját alkotmányával, demokratikus úton Chile legyőzte Pinochetet. De ami talán még ennél is

meglepőbb: a diktátor ezek után átadta a hatalmat. Egy ideig kétséges volt, a katonaság erős ösztönzésére azonban mégis megtette. Ma választott kormányunk van, és a demokratikus folyamat azóta is tart. Teljesen demokratikus országnak azonban még mindig nem mondhatjuk magunkat, mert még él a Pinochet-féle alkotmány sok eleme. Most azonban ez is változni fog. Remélem, visszamegyünk a katonai hatalomátvétel előtti időkhöz. Michelle Bachelet-t megválasztottuk elnöknek. Ez azért is érdekes, mert Michelle Bachelet orvos. Három gyermekét egyedül neveli. Ateista. A szocialista párt tagja. És nő. Ezekkel a jellemzőkkel semmilyen komoly politikai pozíciót nem tudna betölteni az USA-ban, Chilében pedig most már a második ciklusban elnök.

Kanyarodjunk vissza az eredeti témánkhoz. Jól gondolom, hogy annak, amit Chilében a puccs idején és utána átélt, szerepe volt abban, hogy a megkínzottak rehabilitációjával kezdett foglalkozni?

A puccs után még három évig maradtam Chilében, és a földalatti mozgalom tagjainak orvosa lettem. Nem volt könnyű, gyakran azért nem mehettünk be a kórházba, mert a katonaság az ellenőrzése alatt tartotta. Közeli barátaim tűntek el és haltak meg, sűrűn jelentek meg pácienseimen a bántalmazás jelei, és a dolog egyre veszélyesebb lett. Közben már nagyon korán, alig egy hónappal a puccs után a keresztény egyházak is elkezdték szervezni az áldozatokról való gondoskodást. Chilében más a katolikus egyház szerepe, mint például Argentínában, ahol az elnyomás része volt. Ott az is előfordult, hogy egyházi vezetőket kormányközeli körökből fizettek. Chilében azonban az egyház és az állam száz éve szétvált, ezért az egyház már a puccs kezdetétől az áldozatok oldalán állt. Ez nagyon fontos volt, különösen eleinte, amikor sok jogi segítséget is nyújtottak. Az 1975-ben létrejött első, a megkínzottak rehabilitálást célul kitűző szervezet is a keresztény egyházak összefogásából alakult ki, FASIC-nak hívták, és ennek én is tagja lettem. Azóta folyamatosan látok el áldozatokat.

De most már több évtizede az Egyesült Államokban teszi ezt, ahol megalapította a PTV-t, a Bántalmazottak Rehabilitációs Központját.

Igen, de nem egyedül, Ana Deutsch argentin pszichológussal -, aki maga is menekültként érkezett az USA-ba -, miután a Los Angeles-i egyetemen (UCLA) végzett elméleti, a betegségek elterjedésével foglalkozó epidemiológiai munkám, majd belgyógyászati praxisom mellett elkezdtem kínzást elszenvedett menekültekkel is foglalkozni. Ez egyfajta politikai állásfoglalás volt, miközben a hivatásom gyakorlása is. Most már harmincnégy éve csináljuk. Sokáig önkéntesek voltunk, aztán úgy tizenöt éve nyertünk egy ENSZ-pályázatot, később pedig az Egyesült Államok kormányának is megszereztük a támogatását. Öt-hat önkéntessel kezdtük, és ma már tizenkét embert fizetünk, majdnem egymillió dollárral gazdálkodunk, és három-négyszáz embert látunk el évente. Ingyen nyújtunk nekik testi-orvosi kezelést és lelki terápiát, amiben beszélgetés és művészetterápia is van. És szociális és jogi segítséget is adunk, vagy itt, vagy együttműködések keretében máshol.

De ahogy hallom, most már szeretne kicsit visszavonulni ettől a munkától. Miért?

Mert a sok munka miatt nehezen tudok időt szakítani más dolgokra. Például az emberi agy és elme tanulmányozására. A XX. század elején ez nagyon érdekelte az orvosokat, de aztán száz évre elfelejtették. Az elmúlt húsz évben óriási fejlődés történt ebben a tudományban, ami szerintem az egész XXI. századot meghatározza majd.

Legutóbb az Európai Unió egymilliárd eurót adott az Emberi Agy Projektre (Human Brain Project), ami az idegtudományokkal, az elme betegségeivel és az agy szimulációjával, vagyis szuper-számítógépekkel foglalkozik majd. Tavaly az amerikaiak is bejelentették a sajátjukat, amit Agy Kezdeményezésnek (Brain Initiative) vagy Agyi Tevékenység Térképezésnek (Brain Activity mapping – BAM) hívnak, és több milliárd dollárt szánnak arra, hogy az emberi agyban minden neuron tevékenységét feltérképezzék. Amerikában ugyanis rengeteg pénzt költenek hadi kutatásokra, amelyeknek az eredményeit aztán a polgári életben, a mindennapokban is alkalmazni lehet. Az internet is így indult, és ma mindenki használja.

Én azt keresem, hogyan hat a kínzás és az agresszió az agy működésére. A kínzást az emberi elme ellenőrzés alatt tartására használják. De nem tudjuk részletesen, mi történik belül. Nagyszerű lenne, ha pontosabb tudásunk lenne erről, hogy aztán előbb-utóbb – a jelenleginél inkább alapozva a tudományra -, hatékonyabban tudjuk kezelni az áldozatokat. Ezt szeretném csinálni a következő években. A kutatás eredményei közül már keveset fogok látni, de segítek a jövőt előkészíteni.